

Руденко С. Б.

ПРО ВИЯВЛЕННЯ ПАМ'ЯТОК І ЗВОРОТНІ ПРОЦЕСИ

У статті розглянуто недосліджену в науці проблему виявлення та елімінації пам'яток. Практичний досвід у цій царині є досить багатим, але досі ніким не узагальнений. Мета статті – сформулювати емпіричні правила виявлення пам'яток, які роблять їх стійкими до штучних елімінацій. Основні правила: брати до уваги ефект Лінді, «менше – означає більше», опціональність, збереженість шарів автентичності, природно сформований комплекс; не брати велику кількість одиничних розрізнених пам'яток, не шукати вигоди від виявлення пам'яток. При відборі пам'яток згідно із емпіричними правилами до уваги не беруть конкретні цілі репрезентації та інтерпретації минулого тут і зараз. І саме це дає змогу уникнути негативних наслідків штучних елімінацій.

Ключові слова: виявлення пам'яток, елімінація пам'яток, емпіричні правила виявлення пам'яток, пам'ятки, культурна спадщина, пам'яткознавство, репрезентація та інтерпретація минулого, ефект Лінді, ідеологічний вандалізм.

Виявлення пам'яток – це процес ідентифікації об'єктів довколишнього світу як джерел соціально значущої історико-культурної інформації та подальшого відбору серед них тих зразків, що виконуватимуть пам'яткову функцію найбільш ефективно (селекція). Зворотною до виявлення є елімінація пам'яток – позбавлення статусу пам'ятки. При виявленні пам'яток передбачається, що об'єкт виконуватиме свою пам'яткову функцію і в майбутньому, а не лише зараз. Проте прогнозування майбутнього не може бути точним, тому уникнути елімінації неможливо, це природний процес. Утім, репрезентації та інтерпретації минулого панують у певний період часу (і є дуже мінливі), підштовхують їхніх прихильників до увіковічнення або навпаки «стирання» тих чи тих аспектів минулого, в результаті чого пам'ятки піддаються елімінації, що, зазвичай, супроводжується їхнім знищенням. Отже, репрезентації та інтерпретації минулого роблять пам'ятки крихкими*, а разом і колективні знання й уявлення про минуле. Посилювати крихкість пам'яток можуть й інші чинники, наприклад, забудова, якщо мова йде про нерухомі пам'ятки. Особливість цього різновиду елімінації полягає у тому, що вигоди, які можна отримати тут і зараз, видаються більшими за ті «вигоди», що несе пам'ятка.

Отже, постає питання, як відбирати пам'ятки, щоб зменшити імовірність елімінації, особливо

* Крихкість, «стійкість», «антикрихкість» – ці поняття ввів у обіг Н. Н. Талєб.

із ідеологічних причин. Незважаючи на складність і актуальність цього питання, воно досі залишається невирішеним як на практичному, так і на теоретичному рівнях. Якщо виявлення рухомих пам'яток здійснюють відповідні інституції – музеї, архіви й, до певної міри, бібліотеки, то виявлення нерухомих пам'яток покладається на випадок. Наприклад, Закон України «Про охорону культурної спадщини» [7] не передбачає якоїсь спеціалізованої діяльності при виявленні пам'яток (крім роботи в заповідниках, що вже само по собі є оксюмороном, оскільки заповідник не може бути створено там, де немає пам'яток або вони не виявлені).

У рамках пам'яткознавства багато уваги приділяють теоретичному осмисленню поняття «пам'ятка» (П. В. Боярський [4], С. З. Заремба [8], С. І. Кот [16], Л. О. Гріфен [17], С. Б. Руденко), пам'яткоохоронній діяльності (О. М. Титова та Д. В. Кепін досліджують пам'ятки археології та їхню музеефікацію [17; 11; 21], В. І. Акуленко – правові аспекти збереження пам'яток [1–3], Б. В. Колосок – пам'ятки містобудування [17; 14], Л. В. Прибега – пам'ятки зодчества та різні аспекти їхнього збереження й використання [17–19], Л. О. Гріфен та В. О. Константинов – пам'ятки науки і техніки [15; 5], Ю. Г. Тютюнник – пам'ятки урбаністичного ландшафту [22], Г. І. Ковальчук – книжкові пам'ятки [12; 13], С. Ю. Зозуля – некрополістичні пам'ятки [10], А. І. Звіряка – ландшафтні пам'ятки [9]). Ці науковці розглядають деякі аспекти виявлення

пам'яток, проте окремих досліджень цієї проблеми присвячено не було.

Наприклад, у «Основах пам'ятокознавства» – одній із найсвіжіших ґрунтовних узагальнених праць із пам'яркової проблематики – в розділі, присвяченому пам'яркоохоронній діяльності (тобто там, де мова йде про практичну діяльність пам'яркознавців), про виявлення пам'яток не згадано взагалі. Можливо, тому, що охороняти і використовувати треба вже наявне. Але ж відбір історико-культурних об'єктів є вихідною точкою суспільної діяльності, пов'язаної із пам'ятками, і, очевидно, має базуватися на ґрунтовній методології, а не на ситуативних поглядах чиновників. На жаль, пам'яркознавство як професія перебуває лише на стадії становлення. Проте є, принаймні, одна група дослідників, які професійно займаються виявленням пам'яток – це археологи. Симптоматично, що в «Основах пам'яркознавства» [17] «поціновуванню» пам'яток (тобто, власне, критеріям пам'ятковості) приділено лише один пункт у параграфі, присвяченому археологічним пам'яткам (автор – О. М. Титова, археолог, директор Центру пам'яркознавства).

Проблема полягає у тому, що цілі археологів і пам'яркознавців не збігаються. Відомо, що археологічне дослідження є причиною руйнування археологічної пам'ятки. Археологи зацікавлені у тому, щоб «зняти» інформацію із пам'ятки. Пам'яркознавці ж – у її збереженні в автентичному вигляді й подальшому використанні як специфічного джерела інформації, зокрема, шляхом музеєфікації.

Незважаючи на брак на цьому етапі ґрунтовних теоретичних праць із виявлення пам'яток, накопичено багатий досвід їхнього відбору. Отже, метою статті є формулювання емпіричних правил виявлення пам'яток, які роблять їх стійкими до штучних елімінацій.

Перше із емпіричних правил виявлення пам'яток базується на ефекті Лінді. Відповідно до нього кожен додатковий день існування об'єкта, що не має життєвого циклу, може означати, що очікувана тривалість «життя» цього об'єкта стане довшою. Це стосується, насамперед, інформації – ідей, технологій, традицій тощо, проте може стосуватися також і предметів. Цю концепцію розвинуто, зокрема, у працях Н. Н. Талеба [20]. Іншими словами, ті об'єкти, що пройшли сито часу, заслуговують на те, щоб зберігатися і надалі. Надання статусу пам'яток таким об'єктом є природним. До цього варто також додати,

що на особливу увагу заслуговують об'єкти, що пережили війни, ідеологічний вандалізм, стихійні лиха тощо.

Наступне емпіричне правило позначається гаслом «менше – означає більше» (Н. Н. Талеб). Тобто, в контексті виявлення пам'яток, не варто прагнути зберегти все. Надмірна кількість об'єктів, узятих на облік, може спрацювати навіть проти самої ідеї збереження пам'яток, особливо нерухомих, оскільки девальвує статус пам'ятки. Намагання поставити на облік якомога більше пам'яток особливо характерне для українських реалій через значні втрати історико-культурних цінностей упродовж української історії. Проте це, подекуди, призводить до протилежних наслідків.

Річ у тім, що нерухомі пам'ятки, як правило, не вилучають із довколишнього середовища, тому необхідність їхнього збереження суперечить розвитку міст. Отже, порушення пам'яркового законодавства стає буденним явищем (оскільки місто не може не розвиватися). Це, своєю чергою, провокує нові порушення у сфері пам'яток (через значну кількість прецедентів), що створює загрозу для унікальних об'єктів. З іншого боку, посилення адміністрування у сфері пам'яток, нарощення кількості об'єктів із особливим статусом часто має на меті не їхнє збереження, а створення сприятливих умов для корупційних дій.

Третє емпіричне правило виявлення пам'яток – це опціональність. Щодо виявлення пам'яток це означає, що об'єкту має бути притаманна полісемантичність та поліконтекстуальність. Наприклад, у Законі України «Про охорону культурної спадщини» міститься класифікація об'єктів за видами. Проте одна і та сама пам'ятка може водночас належати до кількох видів. Наприклад, Софія Київська може бути віднесена до пам'яток історії, археології, архітектури, містобудування, монументального мистецтва і, навіть, науки і техніки (як вияв виняткових будівельних технологій свого часу). Отже, цей об'єкт є опціональним за рахунок своєї полісемантичності, що, поряд із його давністю, робить його унікальним. Проте наявність у Реєстрі великої кількості об'єктів, внесених туди за формальними теоретичними (політичними), а не емпіричними критеріями («більше – означає менше»), або із кон'юнктурних міркувань, девальвують статус пам'ятки, що створює сприятливі умови для пору-

шення законодавства й щодо Софії Київської (наприклад, проблема із охоронними зонами).

Поліконтекстуальність стосується широти можливостей використання нерухомого об'єкта історико-культурної спадщини. Чим ширші можливості використання пам'ятки, тим більше соціальних груп буде зацікавлено в її збереженні. Якщо нерухомий об'єкт придатний для подальшого використання за своїм первинним призначенням, або (і) пристосований під певне культурне використання, в тому числі музей, або (і) будь-яке інше використання, що не шкодитиме збереженню автентичності – цей об'єкт має більше шансів бути збереженим як пам'ятка.

Наприклад, Києво-Печерська Лавра нині досить вдало поєднує використання об'єктів за первинним призначенням (монастир), музефікацію та пристосування під музейні потреби (музеї та заповідник), а також розміщення державних, наукових та творчих установ (Міністерство культури України тощо). Звичайно, господарська діяльність монастиря завдає шкоду автентичності, проте це не заперечує того факту, що поліконтекстуальність Києво-Печерської Лаври (коли крім монастиря там можуть функціонувати й інші інституції), все ж позитивно впливає на її збереженість.

Особливо вразливими в плані опціональності є твори мистецтва, оскільки художні смаки й ідеологічні погляди швидко змінюються, іноді – на протилежні. Досить часто доводиться мати справу з ідеологічною елімінацією пам'яток (наприклад декомунізацією). Прихильники елімінації для того, щоб переконати суспільство у «шкідливості» твору мистецтва, здійснюють таку спекуляцію. Вони наповнюють діяхронний контекст твору мистецтва синхронною актуальністю. Наприклад, Щорс – більшовицький окупант = російський загарбник. Водночас, здійснюється штучна реставрація діяхронного контексту таким чином, ніби він продовжує існувати, хоча повернення у минуле є неможливим. Скажімо, пам'ятник Щорсу в Києві нібито генерує обстановку 1950-х рр. Ці спекулятивні маніпуляції варто позначити поняттям «історичної некромансії» (некромансія в сенсі оживлення мерців). Такий підхід не лише несе загрозу для пам'яток, а й створює штучну напруженість у суспільстві.

На противагу історико-некромантській методиці варто застосовувати об'єктивні методи дослідження минулого, що мають «протилежний

знак». Це усвідомлення анахроністичності сприйняття минулого та недооцінки ефекту Лінді. З одного боку, люди схильні вважати, що сучасні явища є незмінними в часі («так було завжди»). З іншого – недооцінюється роль минулого в актуальній ситуації («такого раніше не було»).

У контексті пам'ятника Щорсу виправлення цих недоліків історичного сприйняття, а, отже, й запобігання історичній некромансії, може бути проілюстроване таким чином. Відомо, що пам'ятник Щорсу із новим постаментом з'явився на місці пам'ятника Бобринському. Отже, рішення про демонтаж пам'ятника із політичних мотивів на цьому місці не є новою ситуацією. Це свідчить, з одного боку, про недооцінку ефекту Лінді й живучості традицій державного ідеологічного вандалізму (іншими словами, в цьому випадку Україна більшою мірою є УРСР, ніж, власне, Україною), а з іншого – що мотиви його знесення, які на сьогодні здаються непорушними, ще десять років тому не мали такої актуальності й не обов'язково матимуть їх у майбутньому. Отже, спекулятивною є думка про те, що вже давно назріла необхідність знести пам'ятник Щорсу.

Окремо треба звернути увагу на те, що цей монумент вважали естетично довершеним упродовж усього часу його існування та, за ефектом Лінді, вельми імовірно, що вважали б таким і надалі. Водночас, із переоцінкою його естетики, чи, навіть, деестетизації, він був би джерелом інформації про смаки, що панували до того. Тож пам'ятник Щорсу як пам'ятку варто зберегти в автентичному стані на своєму місці (що для нерухомих пам'яток є критично важливим), з огляду на оптимальне використання її джерельно-інформаційного потенціалу.

Четверте емпіричне правило стосується автентичності – чим краще вона збережена, тим більше об'єкт заслуговує на надання статусу нерухомої пам'ятки. Разом із тим, багато хто розуміє поняття автентичності, тобто онтологічного зв'язку об'єкта із історико-культурною дійсністю, яку він покликаний відображати, викривлено. Річ у тім, що об'єкт, існуючи у часі, набуває шарів автентичності, оскільки усвідомлення історичних об'єктів як пам'яток розпочалося у найбільш цивілізованих країнах лише із другої половини XVIII ст. Отже, до того часу, як об'єкт набуде статусу пам'ятки, його первинна автентичність може змінюватися (відбуваються добудови тощо). Проте порушення

автентичності з часом стають ще одним шаром автентичності, оскільки вони відображають той час, в який відповідні зміни вносилися. Наприклад, багато давньоруських храмів Києва мають «неавтентичний» бароковий вигляд. Після набуття статусу пам'ятки зміни у її вигляд вносити недоцільно, крім санаційних заходів, проте в реальності ці зміни можуть бути впроваджені. Це, зрештою, також може з часом розглядатися як новий шар автентичності. Отже, щодо рівня збереженості автентичності мова йде про збереженість *шарів* автентичності.

Треба наголосити, що найбільш невразливим до порушення автентичності є, власне, *місце*, на якому навіть після знищення об'єкта залишаються його матеріальні або інформаційні «сліди». Отже, пріоритетними при селекції пам'яток є *пам'яткові фасції* (від лат. «зв'язка») – скупчення різномірних пам'яток, сконцентрованих на невеликому за площею просторі. Для пам'яток у фасціях зв'язки традиційного, функціонального або естетичного характеру є факультативними. Цим пам'яткові фасції відрізняються від комплексів та ансамблів пам'яток. Яскравим прикладом пам'яткової фасції може бути Старокиївська гора у Києві, яка, водночас, має археологічні пам'ятки ранньослов'янського часу та пам'ятку архітектури кінця 1930-х рр. авторства Й. Каракіса, у якій нині розташовано Національний музей історії України (зібрання рухомих пам'яток).

П'яте емпіричне правило полягає у тому, що замість одиничних об'єктів треба відбирати сформовані природним чином під час історичного розвитку комплекси пам'яток. Так діють пам'яткові інституції, що пов'язані із рухомими історико-культурними цінностями, – музеї, архіви й відповідні бібліотеки. Музеї прагнуть комплектувати вже сформованими колекціями, або ж формують колекції в рамках фондів. Архіви застосовують принцип провенієнції, тобто походження, коли комплектування здійснюється шляхом отримання комплексу документів із конкретної установи, враховуючи систему документообігу, яка у ній склалася. Бібліотечні пам'ятки фахівці поділяють на окремі пам'ятки і колекції, які не підлягають розпорошенню й у сукупності розглядаються як окрема пам'ятка.

Те саме можна віднести й до нерухомих пам'яток, проте із тією відмінністю, що штучних колекцій нерухомих пам'яток не буває. Точніше, досвід показав, що створення таких штучних

«колекцій» не забезпечує їхньої цілісності й збереження. Як ілюстрацію можна розглянути два заповідники – «Києво-Печерський» та «Стародавній Київ». Перший із них є комплексом пам'яток, що сформувалися в природний спосіб, чітко виділених у просторі з ландшафтного та містобудівного поглядів. Другий є більш абстрактним утворенням, що охоплює різномірні пам'ятки, їхні комплекси та фасції, розміщені, переважно, на Старокиївській горі, її виступі, а також Замковій горі та частині Подолу, що примикає до них. На кожен із заповідників, зокрема, покладено завдання забезпечити збереження автентичності ввірених їм пам'яток як поодиночі, так і в цілому.

Києво-Печерський заповідник має необхідну ресурсну базу для здійснення цих завдань, проте, фактично, не використовує їх на повну, спрямовуючи свою діяльність на збереження свого статусу, який опинився під загрозою під час десекуляризації Лаври. Обмеження контролю над об'єктами, падіння дохідності, викликане розростанням впливу монастиря, заповідник компенсує тиском на світські установи, розміщені на території Лаври, в тому числі музеї (наприклад, обмежуючи доступ відвідувачів до музеїв, стягаючи плату за вхід на територію заповідника, яка не дає право відвідувати музеї, й привласнюючи ці кошти одноосібно). Заповідник також неспроможний виконувати функцію збереження автентичності, що порушується з вини монастиря, який розгорнув активну господарську діяльність, оскільки політична вага цих інституцій є неспівмірною. Жодним чином заповідник не може вплинути й на забудову в охоронних зонах. Отже, комплекс пам'яток Києво-Печерської Лаври зберігається не завдяки діяльності заповідника, монастиря або, навіть, статусу пам'ятки Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а за рахунок своїх природних характеристик як історично сформованого комплексу сакрального призначення, що обумовлює його суспільне визнання.

«Стародавній Київ» має ще менше впливу на процеси, що відбуваються на ввірених йому 172 га чи не найдорожчої з фінансового погляду київської землі. Адміністративні, людські та фінансові ресурси заповідника не дають йому змоги виконувати покладені на нього завдання. Із моменту заснування у 1987 р. на його території спостерігається досить активна будівельна діяльність. Установа курує 172 пам'ятки, штучно об'єднані прямою на карті. Водночас ця

територія органічно поділяється на монастирські комплекси, Конtrakтову і Поштову площі тощо, які й мали би бути топографічно окреслені як пам'ятки із недоторканими шарами автентичності. Зрештою, симуляція збереження автентичності значної території, якою є «Стародавній Київ», насправді не призвела до очікуваних позитивних наслідків. Постраждала автентичність багатьох природно сформованих в ході історичного розвитку об'єктів, зокрема, Поштової площі, Андріївського узвозу; збудуванням громадськості супроводжувалися спроби внести зміни у вигляд Конtrakтової площі, Старокиївської та Замкової гори; неоднозначно сприймаються новобудови, що копіюють вигляд зруйнованих до цього пам'яток, які рясно вкрили територію заповідника.

Зазначимо, що практика створення заповідників на пам'ятках є дуже розвинутою в Україні та Росії, проте немає такого розвою, наприклад, в Італії, де пам'яток існує значно більше й ситуація із збереженням їхньої автентичності є кращою. Отже, більш продуктивним у контексті виявлення і селекції пам'яток є виокремлення у просторі не одиничних об'єктів та їхнє штучне об'єднання в заповідники, а виявлення просторів, що, за законодавчою термінологією, відображають «традиційний характер середовища» – квартали, вулиці, комплекси, історичні ареали тощо. Причому більше шансів залишити недоторканими мають менші за площею й «автаркічні» (самодостатні) об'єкти, що упродовж тривалого часу продемонстрували стійкість до змін і мають ландшафтну специфіку.

Як уже зазначено, виявлення археологічних пам'яток містить у собі суперечність: археологічне дослідження часто призводить до знищення нерухомої пам'ятки археології. Звичайно, якщо мова йде про збереженість об'єктів на кшталт Помпеїв та Геркуланума, чи, принаймні, Ольвії, то після археологічного дослідження залишаються, власне, монументальні об'єкти. Проте коли мова йде про об'єкти із нетривких матеріалів, яким у вітчизняних природних умовах є дерево, то проблема музеєфікації пам'яток (*in situ*) значно ускладнюється. Із останніх прикладів – це розкопки і труднощі музеєфікації об'єктів із Поштової площі. Проте питання полягає не стільки у відсутності консерваційних технологій, або байдужості археологів до подальшої долі об'єкта після його всебічного

дослідження, скільки у нерозумінні *вигоди* цієї музеєфікації.

Досить часто можна спостерігати протистояння між захисниками пам'яток і жахливими забудовниками, які ці пам'ятки намагаються зруйнувати. Річ у тім, що забудовники розглядають будь-які «пустоти» на коштовній землі як заклик до будівництва. До таких «пустот» вони, зокрема, відносять і пам'ятки, які нібито «тримають» місце для будівництва якогось більш грандіозного об'єкта. Щодо пам'яток археології, то вони видаються забудовниками перепону, що зриває строки проведення будівельних робіт. Тому всі зацікавлені у збереженні пам'яток особи ставляться до забудовників вороже.

Незважаючи на те, що забудовники порушують законодавство та завдають шкоди громадському надбанню – пам'яткам (незалежно від того, є у них офіційний статус, чи ні), бізнесмени виглядають економічно привабливішими, оскільки, будуючи на місці пам'яток, вони все ж створюють робочі місця, сприяють розвитку інфраструктури, вводять у експлуатацію корисні площі. Натомість охоронці пам'яток не мають конкретної цілі із подальшого використання цих об'єктів. Як наслідок, врятовані пам'ятки (це поодинокі випадки, бо, зазвичай, врятувати не вдається) подекуди стоять покинутими, як-от Гостинний двір у Києві. Отже, від протистояння пам'яткоохоронців та бізнесменів пам'ятки не виграють. Треба шукати шляхи співпраці.

Ця проблема вирішується завдяки *шостому* емпіричному правилу, яке говорить про те, що виявлена нерухома пам'ятка має створювати потенційні економічні вигоди, а не суперечити їм. Насамперед ідеться про атракційність, в тому числі туристичну. Скажімо, музеєфіковані рештки давньоруської забудови Києва насправді не становитимуть проблеми для торговельно-розважального центру, який виникне на Поштовій площі, а будуть ще одним засобом привабити людей (який може бути профінансований за рахунок державних чи місцевих органів, оскільки це пам'ятка). Це дає змогу зменшити витрати на пошук атракцій, наприклад, на купівлі акули (як у Оушен Плаза), чи ще чогось.

Історико-культурна цінність має властивість монетизуватися. Наприклад, досить розвиненим є ринок рухомих пам'яток. Так само й історико-культурна цінність нерухомих пам'яток може

створювати додаткову вартість нерухомості. Зокрема, приватне володіння нерухомими пам'ятками, що дозволяється законом, створює переваги для власника, оскільки його власність не може бути знесена, а, отже, він може не турбуватися про долю земельної ділянки, на якій розміщено споруду. Крім того, власник може організувати екскурсійне відвідування, а також пробувати залучати кошти у зацікавлених сторін на проведення ремонтно-реставраційних робіт. Взагалі, проблема отримання вигоди від минулого та її монетизація є слабозрозумілим, проте перспективним напрямом наукових досліджень та практичної діяльності.

Висновки. За результатами дослідження розкрився цікавий парадокс. З одного боку, пам'ятки як особливі джерела соціально значущої істо-

рико-культурної інформації використовують для репрезентації та інтерпретації минулого. З іншого, жодне із наведених емпіричних правил не пов'язане із конкретними знаннями й уявленнями про минуле, що характерні для часу виявлення пам'ятки. Іншими словами, при відборі пам'яток до уваги не беруть конкретні цілі репрезентації та інтерпретації минулого тут і зараз. І саме це дає змогу уникнути негативних наслідків штучних елімінацій і створює можливості для широкого використання пам'яток. Перспективним є дослідження процесу «пробного» виявлення (це особливо стосується «молодих» об'єктів, які можуть бути дезавузовані як пам'ятки в майбутньому) і природних елімінацій (коли статусу пам'ятки з ідеологічних причин набула велика кількість об'єктів).

Список літератури

1. Акуленко В. І. Культурна спадщина людства: збереження та використання. – Львів, 2002. – 224 с.
2. Акуленко В. І. Охорона пам'яток культури в Україні. – К., 1991. – 193 с.
3. Акуленко В. І. Міжнародне право охорони культурних цінностей та його імплементація у внутрішньому праві України. – К., 2013. – 616 с.
4. Боярский П. В. Введение в памятниковедение. – М., 1990. – 218 с.
5. Гріфен Л. О. Пам'ятка техніки як феномен історії і культури // Праці Центру пам'яткознавства. – 2008. – Вип. 14. – С. 40–52.
6. Гріфен Л. О., Константинов В. О. Український технічний музей / Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПіК. – Ніжин, 2008. – 172 с.
7. Закон України «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Верховна Рада України : Офіційний портал. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>. – Назва з екрана.
8. Заремба С. З. Нариси з історії українського пам'яткознавства. – К., 2002. – 204 с.
9. Звіряка А. І. До питання виявлення, дослідження, збереження та використання ландшафтних об'єктів культурної спадщини // Праці Центру пам'яткознавства. – 2014. – Вип. 26. – С. 25–39.
10. Зоуля С. Ю. Створення реєстру некрополістичних пам'яток України // Праці Центру пам'яткознавства. – 2006. – Вип. 10. – С. 205–223.
11. Кепін Д. В. Дефініція поняття «музеефікація» об'єктів культурної спадщини // Другі Зарембівські читання: Матеріали Других Всеукраїнських наукових читань: «Українське пам'яткознавство: сучасні проблеми та тенденції»: збірник наукових статей / Центр пам'яткознавства НАНУ та УТОПіК. – К., 2009. – С. 143–149.
12. Ковальчук Г. І. Книжкове пам'яткознавство // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2004. – № 4. – С. 28–32.
13. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах. – К., 2004. – 644 с.
14. Колосок Б. В. Пам'ятки містобудування та їх охорона // Праці Центру пам'яткознавства. – К., 2001. – Вип. 3. – С. 49–72.
15. Константинов В. О. Музеї науки і техніки: збереження та популяризація науково-технічної спадщини // Праці Центру пам'яткознавства. – 2005. – Вип. 7. – С. 112–137.
16. Кот С. І. Теоретичні проблеми пам'яткознавства // Пам'яткознавчі студії в Україні: теорія і практика. – К., 2007. – С. 4–64.
17. Основи пам'яткознавства / Л. О. Гріфен, О. М. Титова [та ін.]. – К., 2012. – 380 с.
18. Прибєга Л. В. До питання термінологічних визначень у пам'яткоохоронній методиці // Праці Центру пам'яткознавства. – 2003. – Вип. 5. – С. 18–32.
19. Прибєга Л. В. Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України: методологічний аспект. – К. : Мистецтво, 2009. – 304 с.
20. Талєб Н. Н. Антихрупкость. Как извлечь выгоду из хаоса. – М., 2014. – 768 с.
21. Титова О. М., Кепін Д. В. Охорона палеоприродної та археологічної спадщини / Центр пам'яткознавства НАН України і Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури. – К., 2015. – 151 с.
22. Тютюнник Ю. Г. Объекты индустриальной культуры и ландшафт. – К., 2007. – 152 с.

S. Rudenko

ON DETECTION OF CULTURAL HERITAGE AND THE REVERSE PROCESSES

Detection of cultural heritage is the process of identifying the objects of the environment which can serve as sources of significant historical and cultural information necessary to trace social development. Among these objects we select more suitable objects for which the information properties are better. The reverse process is elimination: when an object considered to be heritage is no longer considered to be such. Elimination is inescapable because that cultural heritage object is expected to save its status in the future. But the future is unpredictable. Thus, failures of detection happen. It is a natural process.

Detection of cultural heritage very often depends on dominating at some time (and very variable time-to-time) representations and interpretations, often ideological, of the past. Adepts of some representations and interpretations of the past want to perpetuate good, as they think, moments of history or clean some aspects of history, which do not satisfy some groups. Thus, cultural heritage, which is the means of representation of the past and the source of interpretation, is threatened and destroyed, because dominating representations and interpretations change. That is why representations and interpretations of the past make objects of cultural heritage fragile. In its turn, destroying the cultural heritage makes historical consciousness fragile. However, there are more fragile-maker factors, in particular, economic activity. The trait of this form of elimination of cultural heritage is the material gains here-and-now, which seems more attractive, rather than intangible gains of relics of the past, which needed to be saved for future generations. The research question is how to detect objects that avoid artificial elimination and pre-elimination, especially for ideological reasons. Despite sophistication and topicality of this issue, there are no decisions in theoretical and practice domains.

The aim of this research is to outline empiric rules of detecting the cultural heritage, which will be resistant to the pressure of elimination. Scientific innovation: for the first time, experience of detecting the cultural heritage is comprehended theoretically.

Conclusions. The rules are: remember Lindy effect, less is more, optionality, preservation of stratum of authentication, natural complex is better than a large number of objects, gain from the heritage. The results of the research draw an interesting paradox. On the one hand, the cultural heritage is used for representation and interpretation of the past. On another hand, none of these rules is concerned with representations and interpretations of the past, characterizing the time when the object of cultural heritage was detected. In other words, detecting the cultural heritage should not here-and-now correspond to representations and interpretations of the past. This is the way to avoid destructive consequences of artificial elimination. Moreover, these rules provide more ways of using the cultural heritage, not only for confirmation of dominating historical narratives.

Perspectives of further investigation are concerned with the "trial" detection, when the cultural heritage is recognized in "young" objects which could be derecognized in the future, and natural elimination, when the status of heritage was given to objects according to ideological reasons.

Keywords: cultural heritage, heritage science, representations and interpretations of the past, detection of cultural heritage, elimination of cultural heritage, empiric rules of detection of cultural heritage, relics of the past, Lindy effect.

Матеріал надійшов 18.02.2017